

KIRJALLINEN KYSYMYS 985/2014 vp

Pakkoavioliiton kriminalisointi

Eduskunnan puhemiehelle

Pakkoavioliitto määritellään liitoksi, jota toinen tai molemmat osapuolet vastustavat. Se on tavallisesti vanhempien tai suvun järjestämä, ja puoliso on usein sukulainen tai perhetuttava. Pakkoavioliiton perusteluiksi saatetaan antaa esimerkiksi halu kontrolloida epätoivottua käytöstä, kuten esiaviolliset suhteet ja homoseksuaalisuus, halu suojella perheen kunniaa tai halu vahvistaa perheiden välisiä suhteita. Yksi perustelu voi olla myös oleskeluluvan tai kansalaisuuden varmistaminen ulkomailta tulevalle henkilölle.

Tyttöjen pakkoavioliitot ovat maailmanlaajuisen ongelma, ja ne koskettavat myös Suomea, sillä myös suomalaisia, jopa yläasteikäisiä nuoria, pakotetaan avioliittoon ja jotkut nuoret joutuvat sitä pelkäämään. Ihmisoikeusliitto on selvittänyt vuonna 2010 haastattelututkimuksella maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten ulkomaille lähettämisen määriä ja syitä. Tutkimuksen mukaan 2000-luvulla ulkomaille lähetettiin noin 40 lasta ja nuorta, ja yleisin syy tyttöjen lähettämiseen oli avioliitto. Teinityttöjä ja nuoria naisia lähetetään pois Suomesta jo järjestetyn avioliiton vuoksi tai jotta matkan aikana heille löytyisi sopiva aviopuoliso. Joissain tapauksissa on epäilty, että tyttöä on painostettu tai hänet on pakotettu avioon, vaikka tiedetään, että hän on suostunut avioliittoon ainakin näennäisesti. Ihmisoikeusliiton selvityksen mukaan tyttöjen lähettäminen ulkomaille avioitumiseen liittyvistä syistä on kasvava ilmiö. Pakkoavioliitto ja tytön vieminen ulkomaille sitä varten on yleensä ajan-kohtainen tytön ollessa teini-iässä, ja Suomessa

monikulttuuristen perheiden tyttöjä on paljon vasta tulossa teini-ikään.

Maahanmuuttajanaisia ja -lapsia tukevan Monika-Naisten liiton tiedossa on 15—20 pakkoavioliittotapausta vuodessa, joista yhdessä oli kyseessä vasta 13-vuotias tyttö. Myös muualla on törmätty pakkoavioliittoihin ja siihen, että nuoret keksivät itse keinoja välttääkseen sen. Nuori tyttö saattaa esimerkiksi yrittää järjestää itselleen työpaikkaa, jotta välttyisi pakkoavioliitolta.

Istanbulin sopimus velvoittaa valtiota kriminalisoimaan henkilön pakottamisen avioliittoon. Suomen lainsäädäntö kattaa sinänsä Istanbulin sopimuksen velvoitteen, mutta esimerkiksi Monika-Naisten liiton kokemuksen mukaan olemassa oleva lainsäädäntö ei kata pakkoavioliittotilanteita tai sen soveltaminen on erittäin vaikeaa. Pakkoavioliittoihin voidaan soveltaa nyt ihmiskauppaa tai pakottamista koskevaa lakia. Ilman omaa lakia keinot pakkoavioliiton uhrien auttamiseen ovat kuitenkin rajalliset, eivätkä viranomaiset osaa auttaa tai tunnistaa ongelmaa. Tästä kertoo myös se, että vaikka pakkoavioliittotapauksia tulee jatkuvasti esille, Suomessa ei ole aloitettu yhtään esitutkintaa asiasta.

Suomeen tarvittaisiinkin erillinen lainsäädäntö pakkoavioliittojen kriminalisoimiseksi, joka kieltäisi avioliittoon pakottamisen. Pakkoavioliitosta voitaisiin tehdä yleisen syytteen alainen rikos, jolloin uhrin itsensä ei tarvitse rikosilmoitusta tehdä. Tulee muistaa, että avioliittoon pakotetun avunpyyntö merkitsee samalla suhteiden katkaisemista omaan perheeseen eli kyseessä on vaikea päätös nuorelle. Lainsäädäntötyön poh-

jaksi tarvitaan myös laaja selvitystyö nykytilanteesta. Ruotsissa on vastikään kiristetty pakkoavioliittoja koskevaa lainsäädäntöä, ja myös Britanniassa pakkoavioliitot on kriminalisoitu.

Edellä olevan perusteella ja eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ään viitaten esitän asianomaisen ministerin vastattavaksi seuraavan kysymyksen:

Mihin toimenpiteisiin hallitus aikoo ryhtyä pakkoavioliittojen kriminalisoimiseksi?

Helsingissä 17 päivänä joulukuuta 2014

Eeva-Johanna Eloranta /sd

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Herra puhemies, olette toimit-
tanut asianomaisen ministerin vastattavaksi kan-
sanedustaja Eeva-Johanna Elorannan /sd näin
kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 985/2014
vp:

*Mihin toimenpiteisiin hallitus aikoo ryh-
tyä pakkoavioliittojen kriminalisoimi-
seksi?*

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Avioliittoon pakottaminen on jo nykyään ran-
gaistavaa, ja sääntely täyttää myös Istanbulin so-
pimuksen tätä koskevat vaatimukset. Kysymystä
pakkoavioliiton rangaistavuudesta on tarkoitus
entisestään selventää Istanbulin sopimuksen rati-
fioimista koskevan hallituksen esityksen
(HE 155/2014 vp) käsittelyn yhteydessä. Pakot-
tamisen törkeimmät muodot, samoin kuin esi-
merkiksi houkuttelu ulkomaille tarkoituksena pa-
kottaa henkilö avioliittoon, ovat rangaistavia ih-
miskauppana tai törkeänä ihmiskauppana halli-
tuksen esityksessä selostetuvin tavoin. Se, että
pakkoavioliittoa voidaan pitää ihmiskaupan tun-
nusmerkistössä tarkoitettuna ihmisarvoa louk-
kaavana olosuhteena, ilmenee nimenomaisesti li-
säksi eduskunnan vastikään hyväksymästä ihmis-
kauppaa koskevasta hallituksen esityksestä
HE 103/2014 vp (s. 8/II ja 24/II). Pakottamisen
tekotavasta riippuen myös pakottamista koskeva
rangaistussäännös (rikoslain 25 luvun 8 §), lai-
ton uhkaus (RL 25:7), pahoinpitelyrikokset
(RL 21 luku), vapaudenriisto (RL 25 luku) ja
lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevat
säännökset (RL 20:6—7) voivat tulla sovelletta-
vaksi.

Pakottaminen kaikenlaisiin tekoihin on Suo-
messä rangaistavaa. Pakottaminen on säädetty
rangaistavaksi rikoslain 25 luvun 8 §:ssä (pakot-
taminen) ja lukuisissa erityissäännöksissä. Ri-
koslain 25 luvun 8 §:n mukaan joka oikeudetto-
masti väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toi-
sen tekemään, sietämään tai tekemättä jättämään
jotakin, on tuomittava, jollei teosta muualla lais-
sa säädetä ankarampaa rangaistusta, pakottami-
sesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi
vuodeksi. Pakottamiskriminalisointi on yleis-
säännös, jolla suojataan yksityisen toimintava-
pautta. Säännös kattaa siten myös pakottamisen
avioliittoon.

Säännöksessä tarkoitettun väkivallan ei tarvit-
se olla väkivaltarikoksena rangaistavaa eikä uh-
kauksen tarvitse merkitä henkilöön kohdistuval-
la väkivallalla uhkaamista. Hyvin monet oikeu-
dettomat painostuskeinot tulevat kysymykseen,
myös taloudelliset. (Ks. HE 94/1993 vp,
RL 25:7:n yksityiskohtaiset perustelut.) Oikeus-
kirjallisuudesta ilmenee, että myös väkivallan
käsite on säännöksessä varsin laaja (ks. Nuutila
& Majanen, RL 25: Vapauteen kohdistuvat ri-
kokset. Teoksessa Rikosoikeus, Talentum).
Olennaista on hallituksen esityksen
(HE 94/1993 vp) mukaan se, että painostuskei-
nolla voidaan vaikuttaa toisen tahtoon siten, että
hän tekee tai sietää jotakin pakottajan tahtomaa
tai tällaisen pakon vuoksi jättää tekemättä itse
tahtomansa.

Myös Ruotsin hallitus ja Lainvalmistelukunta
ovat arvioineet, että sikäläinen pakottamista kos-
keva yleinen rangaistussäännös (olaga tvång)
kattaa avioliittoon pakottamisen ja täyttää Istan-
bulin sopimuksen vaatimukset (ks. regeringens
proposition 2013/14:208, s. 50). Ruotsissa eril-
liskriminalisointi säädettiin ennen kaikkea siitä

syystä, että avioliittoihin liittyvä rikosoikeudellinen sääntely haluttiin ulottaa olennaisesti Istanbulin sopimusta laajemmaksi. Ruotsin nykyiset erityissäännökset kattavat tekemuotoja, joihin ei sisälly minkäänlaista pakottamista (ks. s. 51).

Suomen rikoslaissa nykyisen pakottamista koskevan rangaistussäännöksen soveltamisala on Ruotsin vastaavaa yleissäännöstä laaja-alaisempi. Toisin kuin Ruotsissa, säännöksen täyttyminen ei Suomessa edellytä rikoksella uhkaamista, vaan myös muunlainen uhkaus on riittävä. Suomen lainsäädäntö on siis tältä osin kunnossa, ja tälläkin perusteella on ilmeistä, että lainsäädäntömme täyttää Istanbulin sopimuksen vaatimukset.

Englannissa ja Walesissa avioliittoon pakottaminen säädettiin erikseen rangaistavaksi, koska maassa arvioitiin, että aikaisemmat säännökset eivät kattaneet pakkoavioliittoon sisältyvää pakottamiselementtiä. Skotlannissa erillistä rangaistussäännöstä ei kuitenkaan nähty tarpeelliseksi. Oikeusministeriön tietojen mukaan Englannin ja Walesin rikoslainsäädäntö ei sisällä pohjoismaisen mallin mukaista rangaistavaa pakottamista koskevaa yleissäännöstä, joka Suomessa ja Ruotsissa selvästi kattaa myös avioliittoon pakottamisen. Englannin ja Walesin lainsäädäntö poikkeaa siten Suomen tilanteesta.

Ihmiskaupparikokset ovat virallisen syytteen alaisia, ja pakottamisesta syyttäjän on mahdollista nostaa syyte erittäin tärkeän yleisen edun vuoksi. Pakkoavioliittotapausten vähäinen määrä rikosprosessissa johtuu oletettavasti siitä, että tapausten käsittely rikosprosessissa edellyttää käytännössä, että uhrin joutuvat antamaan heille läheisiä henkilöitä koskevia lausumia sekä todistamaan heitä vastaan. Tärkeässä asemassa ovat tällöin lastensuojelun toimet ja turvakotipalvelujen saatavuus.

Avioliittoon pakottamiseen liittyvä rikosoikeudellinen sääntely on kunnossa hallituksen esityksen HE 155/2014 vp toteuduttua. Rikosvastuun parempi toteuttaminen edellyttää kuitenkin, että pakkoavioliittoihin puututaan kulttuurisena ilmiönä, niiden laajuus selvitetään ja ne tunnistetaan yhteiskunnalliseksi ongelmaksi. Pakkoavioliittoihin puuttumiseksi tulisi myös pohtia keinoja, jotka lisäisivät uhrien halukkuutta ottaa yhteyttä auttajatahoihin. Viranomaisten kouluttaminen ja yhteistyö sekä maahanmuuttajien tehokkaat kotouttamistoimet ovat tässä tärkeitä. Pidän tärkeänä, että pakkoavioliittoihin kohdistetaan myös tutkimusta, jotta saataisiin lisää tietoa niiden esiintymisestä, riskitekijöistä ja ennaltaehkäisystä.

Helsingissä 8 päivänä tammikuuta 2015

Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson

Till riksdagens talman

I det syfte som anges i 27 § i riksdagens arbetsordning har Ni, Herr talman, till den minister som saken gäller översänt följande skriftliga spörsmål SS 985/2014 rd undertecknat av riksdagsledamot Eeva-Johanna Eloranta /sd:

Vilka åtgärder tänker regeringen vidta för att kriminalisera tvångsåktenskap?

Som svar på detta spörsmål anför jag följande:

Att tvinga någon att ingå äktenskap är straffbart redan i dag, och regleringen uppfyller även de krav i Istanbulkonventionen som gäller detta. Meningen är att ytterligare förtydliga frågan om tvångsåktenskapens straffbarhet i samband med behandlingen av regeringens proposition om ratificering av Istanbulkonventionen (RP 155/2014 rd). De grövsta formerna av tvingande, liksom också att t.ex. locka någon till utlandet i akt och mening att tvinga personen i fråga att ingå äktenskap, är straffbart som människohandel eller grov människohandel på det sätt som anges i regeringens proposition. Att tvångsåktenskap kan anses som ett sådant förhållande som kränker människovärdet som avses i rekvisitet för människohandel framgår dessutom uttryckligen av den regeringsproposition RP 103/2014 rd om människohandel som riksdagen nyss godkände (s. 8/II-9/I och 25/I). Beroende på gärnings sättet vid tvingandet kan även straffbestämmelsen om olaga tvång (25 kap. 8 § i strafflagen), olaga hot (SL 25:7), misshandelsbrott (SL 21 kap.), frihetsberövande (SL 25 kap.) och bestämmelserna om sexuellt utnyttjande av barn (SL 20:6—7) bli tillämpliga.

I Finland är tvingande till alla slags handlingar straffbart. Tvingande kriminaliseras i strafflagens 25 kap. 8 § (olaga tvång) och i ett stort antal

särskilda bestämmelser. I 25 kap. 8 § i strafflagen sägs det att den som orättmätigt med våld eller hot tvingar någon att göra, tåla eller underlåta något skall, om strängare straff för gärningen inte stadgas på något annat ställe i lag, för olaga tvång dömas till böter eller fängelse i högst två år. Kriminaliseringen av olaga tvång är en allmän bestämmelse genom vilken man skyddar den enskildes handlingsfrihet. Bestämmelsen täcker således också tvingande till äktenskap.

Det våld som avses i bestämmelsen behöver inte vara straffbart som våldsbrott, och hotet behöver inte betyda hot om våld mot en person. Det finns ett stort antal obehöriga påtryckningsmedel som kan komma i fråga, även ekonomiska. (Se RP 94/1993 rd, detaljmotiveringen till SL 25:7.) Av rättslitteraturen framgår det att även begreppet våld i bestämmelsen är omfattande (se Nuutila & Majanen, SL 25: Vapauteen kohdistuvat rikokset. I publikationen Rikosoikeus, Talentum). Väsentligt är enligt regeringens proposition (RP 94/1993 rd) att påtryckningsmedlet kan påverka någons vilja så att han eller hon gör eller tål något som gärningsmannen eftersträvar eller på grund av tvånget underlåter att göra något han eller hon själv skulle vilja göra.

Även i Sverige har regeringen och Lagrådet bedömt att den svenska allmänna straffbestämmelsen om olaga tvång täcker tvingande till äktenskap och uppfyller kraven i Istanbulkonventionen (se regeringens proposition 2013/14:208, s. 50). I Sverige infördes den särskilda kriminaliseringen framför allt för att man ville utsträcka den straffrättsliga reglering som hänför sig till äktenskap väsentligt mycket längre än i Istanbulkonventionen. De gällande särskilda bestämmelserna i Sverige inbegriper gärningssätt som inte innehåller någon form av tvång (se s. 51).

Tillämpningsområdet för den gällande bestämmelsen om olaga tvång i den finska strafflagen är vidare än för den motsvarande allmänna bestämmelsen i Sverige. Till skillnad från vad som är fallet i Sverige krävs det inte att man hotar med brott för att bestämmelsen ska uppfyllas, utan det räcker med ett hot av något annat slag. Den finska lagstiftningen är således i skick till dessa delar, och det är uppenbart att vår lagstiftning uppfyller kraven i Istanbulkonventionen även på denna grund.

I England och Wales kriminaliserade man särskilt tvingande till äktenskap, eftersom man i de länderna bedömde att de tidigare bestämmelserna inte täckte det element av tvång som ingår i tvångsäktenskap. I Skottland ansåg man dock inte att det behövdes en särskild straffbestämmelse. Enligt justitieministeriets uppgifter innehåller strafflagstiftningen i England och Wales till skillnad från den nordiska modellen inte någon allmän bestämmelse om olaga tvång, som i Finland och Sverige tydligt täcker även tvingande till äktenskap. Lagstiftningen i England och Wales avviker således från situationen i Finland.

Människohandelsbrotten hör under allmänt åtal, och åklagaren får väcka åtal för olaga tvång

på grund av ett synnerligen viktigt allmänt intresse. Att så få fall av tvångsäktenskap handläggs i straffprocessen beror antagligen på att en straffprocessuell handläggning i praktiken kräver att offren ger yttranden om närstående personer och vittnar mot dem. Barnskyddsåtgärderna och tillgången till skyddshemstjänster har då en viktig ställning.

Den straffrättsliga reglering som hänför sig till tvingande till äktenskap är i skick efter att regeringens proposition RP 155/2014 rd har genomförts. För att straffansvaret ska förverkligas bättre krävs det dock att man ingriper i tvångsäktenskap som kulturellt fenomen, att det utreds hur omfattande tvångsäktenskapen är och att de erkänns som ett samhälleligt problem. För att kunna ingripa i tvångsäktenskap borde man också fundera på åtgärder som skulle öka offrens vilja att kontakta hjälpinstanser. Viktiga element i detta är utbildning av och samarbete mellan myndigheterna samt effektiva integrationsåtgärder för invandrare. Jag anser också att det är viktigt att bedriva forskning kring tvångsäktenskapen för att få mer information om deras förekomst och om riskfaktorerna för och möjligheterna att förebygga dem.

Helsingfors den 8 januari 2015

Justitieminister Anna-Maja Henriksson